

KANT . L'ÈTICA

Ètica: Què he de fer? Actuar per deure

No som només teoria, la raó **també té una vessant pràctica, hem d'actuar i basem la nostra acció en una raó que ens guia. Una guia que en Kant ens** porta a valorar a la humanitat sencera, aquest ha de ser l'objectiu de la nostra acció. Tal i com ens confessa:

“Jo soc un estudiós i sento tota la set de coneixement que pot sentir un home. En un passat creia que això constituïa tot el valor de la humanitat; aleshores menyspreava el poble, ja que el considerava ignorant. Rousseau em va desenganyar. Aquesta superioritat enganyosa s'ha esvaït; he après que la ciència en si és inútil si no serveix perquè es valori la humanitat.”

El coneixement, per tant, ha de servir per fer-nos millors, més humans, més morals, aquest és el paper de la raó pràctica que Kant ens mostra a la Crítica de la raó pràctica i a la Fonamentació de la metafísica dels costums.

Ètica material vs ètica formal

Les ètiques materials són empíriques, tenen un contingut determinat que indica allò que s'ha de fer o evitar. Per exemple: “Has de fer els deures”. Promouen conductes apropiades per tal d'assolir un objectiu que perseguim, per exemple la felicitat, responen a un interès.

Les ètiques materials es regeixen per **imperatius hipotètics**. Per exemple: Si vull aprovar, hauré de fer els deures. Complir l'imperatiu depèn de si volem assolir l'objectiu que ens hem fixat.

Les ètiques materials són **heterònomes**, la raó no és la que determina la voluntat, sinó que ho fan elements externs. (La felicitat, la salut...)

Davant d'aquestes ètiques Kant cerca una ètica **universal i autònoma**, una ètica formal, és a dir, racional.

Quan actuem moguts per algun objectiu material, segons Kant, no estariem exercint la nostra llibertat. Ja que el contingut material que mou la nostra acció, com pot ser el plaer, el reconeixement o la cerca de diners, s'imposaria sobre la nostra voluntat i per tant no seriem nosaltres els que decidiríem què fer, sinó que actuaríem moguts per alguna cosa fora de nosaltres, un objecte extern (per exemple obtenir la fama).

En aquests casos en els que actuem per assolir l'objecte desitjat, Kant diu que la nostra voluntat és heterònoma. És a dir, que depèn d'una altra cosa que no és ella mateixa (en grec *heteros*= “altre”, *nómos*= “lleï”). El criteri (*nómos*) de la nostra acció no ens és propi llavors, sinó que ve determinada per alguna altra cosa (*heteros*) diferent a mi.

Quan seríem pròpiament lliures? Quan la nostra voluntat és autònoma, és a dir, quan actuem per deure. En el cas que la nostra voluntat és la que ens dona la llei/criteri (*nómos*) de la seva acció, per si mateixa (*autos*).

L'Ètica kantiana és formal perquè no té un contingut determinat. No ens marca què hem de fer, sinó com s'ha de fer, una moral sota l'imperatiu categòric

Imperatiu categòric: l'obligació moral

El criteri que marca la pròpia voluntat llavors no pot estar condicionat per cap objecte extern, una decisió lliure ha de ser incondicionada, no pot dependre en cap moment de la situació concreta ni les circumstàncies particulars.

El que reclama Kant és un criteri que sigui vàlid sempre, davant de tota circumstància possible. És a dir, un imperatiu categòric, que no sigui hipotètic, ja que no té condicions prèvies. I que a més sigui només formal, sense demanar o imposar cap tipus de contingut, ja que tot contingut seria particular i, per tant, faria que la nostra voluntat deixés de ser autònoma.

“Obra [imperatiu] de tal manera que la màxima de la teva voluntat [autonomia] pugui valer al mateix temps com a principi d'una legislació universal [universalitat].”

Hi ha en aquesta formulació una exigència d'universalitat. Ha d'establir-se aquesta **lleï universal** que ens eviti caure en la contradicció.

Ser una cosa o ser un ésser humà

Es tracta d'una afirmació de la humanitat mateixa, com a conjunt d'éssers racionals que són capaços d'expressar la seva llibertat a través d'una voluntat autònoma universal.

Per això una altra formulació de l'imperatiu categòric serà: “Obra de tal manera que usis la humanitat sempre com un fi i mai només com un mitjà.” Perquè implica tractar als altres pel que són, éssers humans amb dignitat, que no puc utilitzar com a mitjans per a satisfer els meus desitjos. No seria moral, per tant, actuar bé per rebre el reconeixement dels altres, sinó perquè entenc que els altres ho mereixen.

Som lliures (moralment), perquè no ens deixem endur pels nostres desitjos, perquè les nostres accions, per tant, són **desinteressades**, ja que no tinc en compte les meves condicions particulars (**acció incondicionada**), sinó que responc a la humanitat que ens és comuna a tots.

El que planteja Kant és una moral formal, dura i rigorosa, de vigilància d'un mateix, on l'individu ha de vetllar per la humanitat sencera. Una moral sense condicions ni excepcions, perquè la consideració profunda que hi ha en el criteri de Kant és que l'acció correcta és aquella que nosaltres mateixos exigiríem als altres.

Per això la visió de la moral que dona Kant és d'entrega al deure, és una moral desinteressada, que es basa en el respecte i l'entrega al deure: Faig el que he de fer, no el que vull. I hi ha d'haver un convenciment, una acceptació d'aquest deure, no una mera conformitat aparent.

Però ser virtuós no assegura que siguem feliços, no sempre hi ha aquesta coincidència. Perquè ser virtuós és actuar segons la llei (imperatiu categòric), sense cercar cap benefici ni interès. Actuem per ser dignes de ser feliços.

Les accions poden ser contràries al deure, conforme al deure o pel deure.

Contràries al deure: Immorals i il·legals. Ex.: el comerciant enganya als clients per treure més benefici.

Conforme al deure: Legals però immorals. El comerciant ofereix el millor servei que pot però per treure benefici.

Pel deure: Morals. El comerciant ofereix el millor servei que pot perquè considera que és la seva obligació.

Quan actuem pel deure estem exercint la **voluntat bona**, si sempre actuem per la llei moral assolirem una **voluntat santa**, aquella que sempre segueix l'imperatiu categòric. La unió de virtut i felicitat seria assolir el bé suprem, però Kant sap que encara que sempre actuem amb una voluntat bona, aquesta felicitat no està garantida (aquesta seria una antinòmia de la raó pràctica).

Els tres postulats de la raó pràctica

Només quan actuo amb la voluntat de complir amb el deure, soc moral. Però entén Kant que la moralitat pressuposa que podem prendre decisions. Però la llibertat és un atribut humà que no pot afirmar la raó teòrica. L'univers determinista de causa-efecte imposa un altre relat que és amb el que funciona la ciència. Kant es troba amb que encara que no pot demostrar científicament l'existència de l'ànima, del món i de Déu, aquestes idees transcendents són bàsiques per a construir el món moral. Les idees transcendents de la raó teòrica passaran a ser postulat de la raó pràctica. Els postulats són proposicions teòriques no demostrables que sorgeixen de la necessitat de la llei moral. Són idees, com hem abordat en la crítica a la raó pura, sense certesa, però que hem de donar per reals, perquè són necessàries moralment. Kant rehabilita en la moral la metafísica que la raó pura havia descartat.

Primer postulat: la llibertat humana

Hem de poder superar el determinisme que imposen les lleis físiques de la natura.

Segon postulat: la immortalitat de l'ànima

Com a recompensa per seguir un comportament correcte. Després de la mort podríem gaudir de la felicitat com a recompensa d'una vida virtuosa.

Tercer postulat: l'existència de Déu

Com a certificació de que els virtuosos seran recompensats.

Les formulacions de l'imperatiu categòric.

Cal recordar que l'imperatiu categòric, per ell mateix, no és estrictament la moral sinó la seva condició "a priori". Només podrà ser lliure qui assumeixi com a criteri de la seva acció obrar alhora lliurement i amb (auto-) exigència del deure. L'imperatiu pressuposa la llibertat, però no es coneix la llibertat si no és realitzant-la. En l'imperatiu categòric, el subjecte moral –que necessàriament ha de ser autònom- realitza una mena d'experiment mental. Es tracta que cadascú es pregunti si podria desitjar, sense caure en contradicció, que allò que ell vol esdevingui llei universal.

Un imperatiu categòric pretén convertir les màximes (regles o principis generals subjectius) en lleis, és a dir, en principis objectius i universalitzables.

Kant va proposar diverses formulacions de l'“imperatiu categòric, tot i que sovint es redueixen a dues (la primera i la tercera en aquest text), considerant les altres com a equivalents, o com només un matís de les anteriors. No entrarem ara en un debat erudit, i sovint prou “fantasma” sobre el valor i les matisacions que inclou cadascuna de la les redaccions, però cal indicar que la primera i la segona formulacions de l'“imperatiu fan referència a l'acció moral en tant que tal, en el seu aspecte més formal, mentre que la tercera i la quarta es refereixen al subjecte de l'acció, als fins i als mòbils de l'acció.

A.- Les dues primeres formulacions: voler segons una màxima universalitzable sense contradicció. La primera formulació de l'“imperatiu categòric: «actua únicament de tal manera segons la màxima que puguis voler que es converteixi en llei universal» es completa per la segona formulació: «actua com si la màxima de la teva voluntat hagués de ser erigida en llei universal de la natura». L'“imperatiu categòric exigeix que s'actui de tal manera que la màxima de la voluntat sigui anàloga a una llei universal de la natura. Tant el món físic (sensible) com el món moral (intel·ligible) obeeixen a lleis. El que pretén Kant és que, en definitiva, la llei moral ha de ser tan universal i tan sense excepcions com una llei física. La idea és que la màxima (subjectiva) del meu obrar pugui esdevenir llei universal (i objectiva) de la raó i de la natura. La causalitat empírica natural i la causalitat intel·ligible per la llibertat han de ser compatibles a través de l'enteniment –mitjancer entre ambdós nivells.

B.- La tercera formulació: respectar sempre la dignitat de la persona humana. Considerar el valor per oposició al preu. La tercera formulació diu que l'“home té objectivament un valor absolut i que, en conseqüència, mai no pot ser considerat com un instrument sinó sempre com una finalitat. El respecte degut a tot humà prové, així, del fet de ser un fi en si mateix i mai no una eina. Reduir l'humà a simple mitjà és tant com fer-ne una cosa i com negar que la voluntat (de bé) humana sigui un valor absolut. Si la persona està dotada de llibertat pràctica i d'autonomia moral, llavors no és tan sols un subjecte gramatical (com en la frase “jo penso”) sinó que aquest jo té una intensitat ontològica i existencial com a “persona”. La llei moral és el que ens fa persones i, per això mateix, ens impedeix esdevenir objectes. La idea que la personalitat moral té dignitat i valor ha de ser llegida per oposició al simple “preu” propi de les coses. És la diferència entre el valor intrínsec (humà) i el valor extrínsec dels objectes. Tot el que té un preu pot ser reemplaçat per una altra cosa de preu equivalent; però allò propi de l'home és la dignitat que no sabria ser objecte de transacció.

C.- La quarta formulació: ser membre legislador del regne dels fins,

L'última formulació de l'“imperatiu categòric consisteix a considerar la voluntat de tot ésser raonable com a principi de legislació universal. Es proposa considerar que la voluntat racional considera tot individu com a subjecte legislador universal “en el regne dels fins”. El regne dels fins és el conjunt de voluntats lliures (autònomes) universalment legisladores que se sotmet a lleis pràctiques en tant que individus racionals i no només com a individus singulars que pertanyen al món sensible.

L'autonomia de la voluntat com a principi suprem de la moralitat. El concepte d'autonomia de la voluntat condensa les principals tesis morals de Kant. "Autonomia" és la capacitat que té la voluntat de legislar-se a sí mateixa, és a dir, de triar sobiranament les màximes, amb independència dels desigs sorgits de la naturalesa pròpia de cadascú com a ésser sensual. L'autonomia pressuposa la llibertat, entesa com a autodeterminació en el món fenomènic, val a dir, com a possibilitat d'independència respecte a la determinació causal. O en altres paraules, només sóc autònom quan sóc jo qui pot determinar les causes i no sóc determinat per elles.

A la FONAMENTACIÓ el problema de l'autonomia no és abordat de manera immediata, sinó mediat: només quan s'han posat els fonaments de la moralitat (la bona voluntat, el deure, la crítica de l'eudaimonisme, les quatre formulacions de l'imperatiu), Kant utilitza – en la quarta formulació el concepte d'autonomia. [A la Fonamentació, Kant no utilitza el concepte "autonomia", sinó que parla de "fet pur de la llei moral"] L'autonomia és el principi segons el qual la voluntat es considera a sí mateixa com a legisladora universal en el regne moral per oposició a l'heteronomia en què la voluntat per comptes d'obeir la seva pròpia raó (la llei de la raó pura pràctica), obeeix a mòbils subjectius sensibles. La defineix dient que: «L'autonomia de la voluntat és aquesta propietat que té la voluntat de ser, per a ella mateixa la seva pròpia llei (independentment de tota propietat dels objectes del voler).

El principi de l'autonomia és, doncs, el de triar sempre de tal manera que les màximes de la nostra tria siguin compreses al mateix temps com a lleis universals el l'acte del voler». L'autonomia expressa el fet que la voluntat, tot i estar subjectada a una moral racional pura que la limita, només obeeix a la seva pròpia legislació. Només quan l'home es considera en tant que membre del regne dels fins en sentit fort, la seva voluntat és autònoma i universalment legisladora. En altres paraules, la voluntat només és autònoma si legisla d'una manera universal.

En l'autonomia, la voluntat se sotmet lliurement a la seva pròpia llei que és, al mateix temps, una llei per a tots els membres del regne dels fins. L'autonomia de la voluntat (causalitat intel·ligible segons la llei moral) funda i manifesta la dignitat – valor de l'home com a persona moral i el respecte que tot home es deu a sí mateix i als altres homes en tant que fins en sí. Autonomia és autodeterminació. En canvi, quan la voluntat és determinada conforme a una llei que és exterior i estrangera a la raó pura pràctica, cau en l'heteronomia de les causes eficients.